

Lawyers, an honorary member of the Shevchenko Scientific Society in Lviv, the co-founder of the Ukrainian National Democratic party (1899), the first president of the Audit Union of Ukrainian Cooperatives (1904), and the Ukrainian Bar Association in Lviv. Kost Levytsky was the first head of Western Ukrainian National Republic government (1918) who later headed different cultural, professional and economic institutions.

He also translated Austrian laws into Ukrainian and is known as an expert of legal terminology. Legal issues are widely represented in his scientific heritage. However, the most attention is paid to the issues of constitutionalism and functioning of natural law illustrated in the article «Legal protection of necessary required estate of the obliged person».

Philosophical and legal doctrine of this prominent scientist is a bright milestone in the history not only in Ukraine but also in Poland and Austria.

Key words: *historical legacy, the origins of law, philosophical problems of law, legal specialization, development of publishing process.*

Стаття надійшла 26 травня 2014 року

УДК 340.12

А. С. Токарська

ЗЛОЧИНИ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ ВІЙНІ

Розкрито потенційні вимоги щодо безпеки особи та сучасні злочини проти неї в інформаційній війні, яка у XXI столітті стала передвісником розв'язання проти нашої держави сучасної війни. Світова мас-медійна практика хоча і має правові оцінки інформаційної (словесної) агресії, однак такої інфовійни жодна з країн ще не переживала. Участь мас-медіа в ній трактується як співучасть у злочинах.

Розглянуто впливи ЗМІ, що руйнують психологічні основи людського буття та грубо порушують правові норми, масовано атакують суспільну та індивідуальну свідомість, актуалізується пошук способів зупинення або нейтралізації завданої в інформаційній війні шкоди в межах міжнародного права.

Ключові слова: *злочин, безпека особи, інформаційна війна, агресія, міжнародне право.*

Постановка проблеми. Однією із фундаментальних потреб людства є запобігання війні та створення безпекових умов для реалізації прав і свобод особи, громадянина і людини. Не лише їх, а й суспільства і держави. У системі міжнародних відносин і міжнародного

права архаїчними стали такі концепції, як «баланс сил», «баланс інтересів», що мають соціально-психологічний зміст. Зсилаючись на авторитетного вітчизняного дослідника О. Мережка, політика міжнародного права прагне до зміцнення почуттів взаємної довіри між різними народами і посилення відчуття безпеки, а «одним із головних завдань є запобігання війні засобами зниження впливу агресивних тенденцій у масовій свідомості» [4, с. 117], яка найбільше зазнає руйнації через мас-медійні впливи.

У гібридній сучасній війні злочини виявилися теж гібридними. Такими вони стали у гібридній інформаційній війні. У це поняття вкладаємо значення небезпечності впливу агресії вербальними і невербальними засобами, що призводять до психічних, фізичних наслідків, які завдають шкоди здоров'ю і життю особи не менше, «як танки, БТР і «калаші».

У понятті «війна» автори справедливо зауважують правовий і психологічний компоненти. Тут, зважаючи на сучасну політичну ситуацію в державі із розв'язаною вже тривалою інформаційною агресією проти України із тисяч зареєстрованих на території Росії акаунтів нібито українських користувачів, з'являються електронні листи, повідомлення в соцмережах на тлі засилля російського мас-медійного продукту, переваги книжкової продукції над вітчизняною, надміру кінопрокату, зірок естради та ін. Не лише відсутність стійкої юридичної свідомості індивідів, непевність правових переконань призводять до інформаційної війни. Відсутність політики права, яка б діяла на випередження, дається взнаки.

Стан дослідження. Лише окремі дослідники, які вивчають політику ЗМІ, раніше привертати увагу до інформаційної небезпеки, яка переслідує нашу державу. Серед цих учених – Дж. Дворкін, В. Василюк, К. Жоль, М. Карчевський, Р. Калюжний, С. Климчук, А. Мережка, А. Лобода, Б. Потятиник, К. Полетило, Н. Савінова, Дж. Фейнберг, С. Фромм, Г. Штрамайер та ін. Однак сучасні масштаби інформаційної війни ніхто із дослідників права і мас-медіа не міг передбачити, відтак новітні суспільно небезпечні діяння (кібернетичні злочини, інформаційна експансія, впливи на свідомість населення, кібернетична інтервенція та ін.) не оптимізовані у чинному законодавстві, що регламентує відповідальність за злочини в інформаційній сфері.

Виклад основних положень. Інформаційні злочини – це порушення права особи на правову та психологічну безпеку, завдання моральної шкоди і порушень психічної та психологічної рівноваги.

Факти інформаційної агресії через комунікативні канали складно доводити. Зарубіжні дослідники констатують навіть «їхню невидимість».

Джералд Дворкін уводить поняття «невидимих правопорушень», до яких належать так звані злочини без жертв, а ще й різноманітні випадки, коли жертви не усвідомлюють, що відбувається злочинна дія [6, с. 482]. Вважаємо це одним із небезпечних різновидів злочинів в інформаційній війні сучасності. До них відносимо підбурювання до спротиву, ненависті, протесту (перекриття доріг, блокування авто-трас міжнародного значення, пікети владних установ та ін.).

Провокування злочинів відбувається тоді, коли індивіда, як твердить Дж. Дворкін, спонукають здійснити злочинну дію, якої він не здійснив би, якби його не спонукали, не переконували й не втягували. На жаль, автор визнає, що умови, за яких можна виявити провокування, й теоретичні основи цієї обставини, що звільняє від відповідальності, досі є предметом юридичних дискусій [6, с. 484].

«Використання провокування як виправданої обставини зосереджується на діях відповідача і на відносній осудності тих дій». Фактично інформаційні провокації як злочинні діяння виявляються одним із різновидів інформаційної агресії, у працях дослідників осмислені у США. Однак новий досвід сучасної інформаційної війни доводить ще і наявність деяких злочинних видозмін: пропагандистське маніпулювання, «фейки», міфологізація війни, маніпулювання незадоволеними настроями та ін.

Нові обставини змушують нас через мас-медійні злочини Росії глибше вникати у цю проблематику. Дж. Дворкін справедливо зауважує, що питання легітимності створеного урядом злочину, на жаль, нехтують. Які вартості опиняються під загрозою внаслідок використання запобіжних методів правозастосування? Чи повинні ми розрізняти державних службовців і окремих громадян як мішені таких методів?

Дж. Дворкін дає відповідь: якщо уряд спонукає, пропонує, ініціює, започатковує або навіває злочин, тоді намір походить від держави [6, с. 488].

Така держава – інфоагресор – має відповідати за законами міжнародного права. Це не просто. Складність питань визначення джерела наміру доводить, що питання, чи був злочин створений, – дуже непросто розв'язати.

Однак світова практика вже нагромадила деякий досвід виявлення і доведення у судах злочинного умислу, оскільки свобода слова має свої межі. Держава повинна подбати про захист від злочину

інформаційного характеру (дезінформування, навіювання паніки, страху, обман, наклеп, напівправа, залякування, шантаж).

Заувага Джоела Фейнберга стосується державного примусу, який в умовах свободи слова, на думку дослідника, виправданий тільки тоді, коли запобігає особистій або суспільній шкоді. Автор спирається на твердження Міла, який вважає, що ми повинні шукати наших ідеологічних ворогів і пропонувати їм публічні форуми, на яких вони можуть викладати та обстоювати свої погляди або, не спромігшись на це, наймати «адвокатів диявола» й захищати непопулярні погляди в школах під час публічних дискусій, і в цьому є причини: ці пропозиції дослідника (Міл) забезпечують підстави й для так званої «змагальної теорії політики» [6, с. 532].

Інформаційні злочини, на жаль, перебувають в іншому полі – не правовому. І сенс «змагальності» виявляється кінцево зневажений. Злочинна сутність інфовійни наповнена наклепами. Джоел Фейнберг визначає наклепницькі твердження як такі, що шкодять репутації способом, якому властива тенденція погіршувати думку або породжувати неприхильні почуття й думки [6, с. 533].

Спонування одного індивіда щодо іншого діяти добровільно, надаючи (нав'язуючи) своє бачення інформації, спричиняє відповідальність обох за дію, якщо та дія злочинна.

Повертаючись до Дж. Фейнберга, наведемо цілком слушний його аргумент: мало є підстав звільняти від відповідальності промовця, який «просторікує перед підігрітою юрбою» лише з тієї причини, що індивіди, з яких складається юрба, – вільні дорослі, здатні за даних обставин утримуватися від насильства. «Пристрастями юрби набагато легше маніпулювати, ніж пристрастями і діями окремих індивідів». Хоча якщо це вони (і юрба, і індивід) діяли «добровільно під власну відповідальність» [6, с. 546].

Чейфі, на якого зсилається Дж. Фейнберг, таке провокування насильства, підурення до злочину чи повстання назвав «звичайним кримінальним правом слів». До відповідників цих злочинів у загальному праві віднесені бунт, порушення громадського спокою, спонування та підбурення словом до злочину. Чимало урядів «заклики до бунту» проголошували злочином. Бачення правників полягає в тому, що ці злочини треба розглядати в контексті «звичайного кримінального права про слова» [6, с. 546].

Провокування протестів (пікетів) заподіюють, вочевидь, суспільству більше шкоди, ніж добра. З іншого боку, така оцінка –

це «юридичні зайвості». Найгірше те, що вони зневажають вартості, які зазвичай захищає свобода слова [6, с. 547]. Так розкритикований американський Закон 1798 р. – аналог англійського Закону Фокса 1792 року про пасквілі – призвів до покарання за найменшу політичну неортодоксію в істеричній реакції на Французьку революцію і наполеонівські війни.

Справедливим було (і має бути) те, що кримінальне право використовує критерій явної та безпосередньої небезпеки для підбурення й порушення громадського спокою. Вважаємо так і досі тому, що «звичайно право про слова з його суворим критерієм безпосередньої небезпеки надто м'яке, щоб запобігти серйозній шкоді», а тому неминучим постає доповнення законами про небезпечну схильність слів переходити у незаконні дії. Для цього необхідно тільки, щоб відповідач (намірявся) опублікував свої слова, а не мав намір спричинити ними якусь подальшу шкоду. Щоправда, Верховний суд США визнав це суперечністю в I поправці до Конституції. Необхідною мірою запобігання шкоді є заборона на слова, що підривають повагу та вірність, а отже, у перспективі сприяють «набагато тяжчій шкоді».

Якщо ж комунікатор уживає прийом нагнітання пристрастей не безпосередньо, щоб порадити чи закликати до насильства, а радше для того, щоб обстоювати його, це теж вимагає покарання. Таким є ще один різновид злочину.

Окреслюючи «конттури раціонального обґрунтування критерію явної і безпосередньої небезпеки як своєрідної опосередковувальної норми при застосуванні принципу шкоди у сфері політичних висловлень», Джоел Фейнберг стверджує: все, що має вплив на державну політику, дуже важливе, і «щонайбезпечніші часи – коли йдеться про питання війни і миру – то важливіше тримати відкритими всі можливі шляхи до істини та мудрості». Тільки інтерес національної безпеки може переважити суспільний інтерес! Жертвувати суспільними перевагами свободи слова безглуздо, якщо національна безпека «опиниться під певною загрозою» [6, с. 550–551].

Зіткнення суспільних інтересів (захід-схід, євроінтеграціямитний союз) у час війни треба кваліфікувати на тлі критеріїв «явної й безпосередньої небезпеки». Однак авторитетний вердикт відомого вченого Дж. Фейнберга цінний у площині всіх заявлених ним суперечностей і оцінок: вочевидь, саме це певною мірою і пояснює сумний реєстр видимих і невидимих жертв людської жорстокості, несправедливості та війн.

Очевидно, що наш національний дискурс про свободу слова недостатній. А якщо, дотримуючись позиції Генрі Луїса Гейтсом Молодшого, виявляти гіпотетичність і втрату аргументів, «згодом можна позбутися і свобод, що їх вони мали захищати» [6, с. 577].

Уточнення міжнародно-правової відповідальності «не менш важкі, ніж важливі». Постійний перегляд норм міжнародного права у доволі розвиненій сфері – комунікаційній – актуалізований з метою виявлення складнощів і «слабких місць», урахування нових воєнних фактів. Якщо цього ми не робитимемо, то й далі «самовдоволено дрейфуватимемо у глухі закутки і трясовину» [6, с. 533].

Встановлюючи межі повної свободи слова, треба говорити про дозвіл вільно висловлюватися із результатом: що більше принесе така свобода – зла чи добра.

У Дж. Фейнберга існує поняття «недозволеного заподіяння шкоди». Відтак варто визначити сфери, де більше значення має «уникання неправди, ніж набуття істини».

Мас-медійні напади, дезінформація, наклепи, обман, шантажування, залякування мирного населення доводять: злочинні діяння суперника, адресовані масовому читачеві і глядачеві, суттєво погіршують морально-психологічний стан громадськості і в підсумку руйнують національну безпеку України.

Ефективний захист інформаційного простору може бути створений лише за умов додержання державної політики щодо протистояння інформаційній війні, розв'язаної іншою державою. Ми не сподівалися на будь-яку війну, а на інформаційну тим паче. Відтак неготовність до неї з нашого боку в ній критична. Зомбоване маніпуляційними умисними «мантрами» населення Криму, Донбасу (щоправда, лише окремі його верстви) настільки піддалося агресивним мас-медійним впливам, що складно повірити в те, як так швидко і глибоко можна викликати ненависть до всього, що зветься «Майданом».

Нам потрібна новітня управлінська, наукова, адміністративно-господарська й виробнича діяльність, підготовка кадрів та інших видів діяльності, створивши новий Закон України про «Інформаційну безпеку та захист громадян від інформаційної агресії». В основу Закону треба покласти принцип інформування та сучасного відповідно до міжнародних норм безпекового поширення інформації, як і відповідальність за злочинне її застосування на теренах інших держав. «Назріла необхідність включати забезпечення кримінально-правової охорони інформаційного простору, інформаційної інфраструктури,

свідомості населення та особи від суспільно-небезпечних посягань, а також запобігання таким діянням до завдань КК України» [9, с. 29].

Потрібна нова концепція юридичної та журналістикознавчої науки, політики міжнародного права. Вона повинна реалізувати наміри поступової трансформації відповідальності за інформаційні злочини з метою вироблення (на основі принципу доповнюваності) додаткових сучасних засобів забезпечення дотримання норм міжнародного права в інформаційній сфері.

Своєчасним є розширення меж комунікації, яка була б конкурентною у світовому масштабі. Потрібне відкриття кореспондентських пунктів в інших державах світу для протистояння інформаційним злочинам.

Висновки. Отже, хоча «закони інформаційної сфери розширюються та вдосконалюються», інформаційні права потрапили на сучасному етапі під військові загрози, серед яких війна, агресія були спроектовані і далі поглиблюються у світі саме мас-медійними засобами на теренах України. А це потребує кардинально переосмисленого нового законодавчого забезпечення, в якому варто по-новому поглянути на злочини в інформаційній війні, переоцінити мотиви, встановити аргументи щодо залишення суспільної небезпеки як ознак злочину, уточнити деякі питання кваліфікації і диференціації злочинів у міжнародному, відтак – національному законодавствах.

---

1. Полетило К. С. Судовий захист інформаційних прав і свобод людини і громадянина: монографія / К. С. Полетило. – Луцьк: Вежа-Друк, 2012. – 306 с.

2. Штрмайер Герд. Політика і мас-медіа / Герд Штрмайер. – К.: Києво-Могилянська Академія, 2008. – 303 с.

3. Василюк В. Я. Інформаційна безпека держави: курс лекцій / В. Я. Василюк, С. О. Климчук. – К.: КНТ; Скіф, 2008. – 136 с.

4. Мережко А. А. Наука політики міжнародного права: истоки и перспективы / А. А. Мережко. – К.: Юстиніан, 2009. – 144 с.

5. Фромм Э. Бегство от свободы. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lib.ru/PSHO/FROMM/fromm02.txt>

6. Філософія права / за ред. Дж. Фейнберга, Дж. Коулмена; пер. з англ. П. Таращук. – К.: Основи, 2007. – 1254 с.

7. Кісь Р. Глобальне-національне-локальне (соціальна антропологія культурного простору) / Р. Кісь. – Львів: Літопис, 2005. – 300 с.

8. Лобода А. Поняття та зміст правової безпеки особи / А. Лобода // Підприємництво, господарство і право. – 2010. – № 10. – С. 121–125.

9. Савінова Н. А. Кримінально-правова політика забезпечення інформаційного суспільства в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук: спец. 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право / Н. А. Савінова. – Львів: ЛьвДУВС, 2013. – 40 с.

Токарская А. С. Преступления в информационной войне

Рассмотрены потенциальные требования безопасности лица и современные преступления против него в информационной войне, которая в XXI веке стала предвестником современной войны против нашего государства.

Мировая практика масс-медиа хотя и имеет правовые оценки информационной (словесной) агрессии, однако такой инфовойны ни одна из стран еще не переживала. Участие СМИ в ней квалифицируется как соучастие в преступлениях.

Рассмотрено влияния СМИ, разрушающие психологические основы человеческого бытия и грубо нарушающие правовые нормы, массированно атакующие общественное и индивидуальное сознание. Актуализируется поиск способов остановки или нейтрализации причиненного в информационной войне вреда в рамках международного права.

Ключевые слова: *преступление, безопасность лица, информационная война, агрессия, международное право.*

Tokarska A. S. Crimes in the Information War

The article describes the potential requirements regarding the safety of a person and contemporary crimes against a person in a media war, which in the 20th century has become presage of modern hostilities outbreak against our state. Although the global mass media practice has legal assessment of information (verbal) aggression, unfortunately such kind of media war any country has not experienced yet. Mass media implication in it is interpreted as complicity in the crimes. The influence of the media destroying the psychological basis of human life, outraging legal regulations and treacherously attacking social and individual consciousness were considered, the search for ways to stop or manage the damage caused by the information war within the International Law is actualized.

Mass media attacks, slander, fraud, blackmail, intimidation of the peaceful population prove: rival criminal acts addressed to mass readers and viewers, significantly impair the moral and psychological state of the public and eventually destroy the national security of Ukraine.

Effective protection of the information space can be created only under the conditions of following the state policy regarding the resistance to media war waged by another state. We did not expect any war, and least of all the information one. Thus defeat on our part in it is obvious. Being brainwashed by deliberate manipula-

tion "mantra" population of Donbas (to tell the truth some separate part of it) as far underwent to aggressive mass-media influence, that it's hard to believe how quickly and deeply one can cause hatred for everything that is called "Maidan", the new government, etc.

We have to make significant managerial, scientific, administrative, economic and industrial activities, personnel training and other types of activity having made a new law on "information security and protection of citizens against the information aggression." The basis of the law should contain the principle of taking into account the contemporary international security standards for disseminating information and liability for its criminal use in the territory of other states. We need a new concept of science, international law politics. It must implement the intent of gradual transformation of responsibility for the information crimes aiming to develop (on the subsidiarity principle base) additional advanced means of ensuring compliance with International Law in the information area.

Key words: crime, security of a person, media war, aggression, international law.

Стаття надійшла 29 серпня 2014 року